SHOYIM BO‘TAYEV ASARLARIDA FOLKLORIZMLARNING O‘RNI

Yakubova Barnoxon
Abu Rayhon Beruniy nomidagi UrDU tayanch doktoranti
E-mail: barno21@mail.ru
Orcid: ID 0009-0008-7463-0941
Tel: +998770279915

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Shoyim Bo‘tayev ijodida folklorizmlarning badiiy-estetik o‘rni, ularning shakllanishi va funksional ahamiyati tahlil qilingan. Adibning “Shox”, “Qo‘rg‘onlangan oy”, “Haykal”, “Dunyoning sarhisobi bor” kabi asarlari asosida folklor unsurlarining — xalq afsonalari, maqollar, ramzlar, mifologik obrazlar va og‘zaki nutq elementlarining asar kompozitsiyasi hamda g‘oyaviy qatlamini boyitishdagi roli yoritilgan. Tadqiqotda yozuvchining milliy qadriyatlarni zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg‘unlashtirish mahorati ochib beriladi. Folklorizmlar orqali adib inson ruhiyati, ijtimoiy muammolar va ma’naviy qadriyatlarni xalq og‘zaki ijodiga tayangan holda ifodalagan.*

Kalit so‘zlar: *Shoyim Bo‘tayev, folklorizm, xalq og‘zaki ijodi, mifologik obraz, ramz, milliy qadriyat, badiiylik, ma’naviyat, xalqona til, adabiy an’ana.*

O‘zbek adabiyotining keyingi davr taraqqiyotida xalq og‘zaki ijodining badiiy asarlarga chuqur singdirilishi alohida ilmiy e’tiborga loyiq hodisadir. Ayniqsa, milliy tafakkurning badiiy ifodasini kuchaytirishda folklor unsurlarining tutgan o‘rni beqiyosdir. Shoyim Bo‘tayev — ana shunday yo‘nalishda ijod qilgan ijodkorlardan bo‘lib, uning asarlarida xalq og‘zaki ijodiga xos ramzlar, afsonalar, maqollar va mifologik obrazlar keng qo‘llaniladi. Adibning “Shox”, “Qo‘rg‘onlangan oy”, “Haykal”, “Dunyoning sarhisobi bor”, “Endi bari boshqacha” kabi asarlari o‘zbek xalqining dunyoqarashi, ruhiyati va hayot falsafasini zamonaviy badiiy idrok orqali aks ettiradi [1-4].

Folklorizm tushunchasi adabiyotshunoslikda xalq og‘zaki ijodiy unsurlarining adabiy asarda badiiy vosita sifatida namoyon bo‘lishini bildiradi. Bu jarayon yozuvchi tomonidan xalq tafakkuri, e’tiqodi va obrazlar tizimini o‘z davrining ruhiy va ma’naviy muammolari bilan uyg‘unlashtirish orqali amalga oshiriladi. Shoyim Bo‘tayev ijodida folklorizm nafaqat badiiy uslubiy hodisa, balki insonning ichki kechinmalari, hayot falsafasi, milliy o‘zlik va ruhiy merosning ifodasi sifatida ham xizmat qiladi.

Shoyim Bo‘tayev asarlarida folklor unsurlari badiiylikni, milliylikni, obrazlar tizimini boyitadi. U xalq og‘zaki ijodining timsollarini o‘z ijodiga singdirgan holda, ularni zamonaviy hayot muammolari bilan bog‘laydi. Bu jihatdan yozuvchi ijodi

o‘zbek nasrida folklor motivlarini yangicha falsafiy va badiiy talqin darajasiga olib chiqdi.

Mazkur maqolada Shoyim Bo‘tayev asarlarida folklorizmlarning badiiy-estetik o‘rni, ularning shakllanish turlari va funksional vazifalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — yozuvchi asarlarida xalq ijodi unsurlarining milliy ruh, ma’naviy qadriyat va zamonaviy tafakkur bilan uyg‘unlashgan ifodasini ochib berishdir [6-8].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Shoyim Bo‘tayev folklor unsurlarini o‘z asarlarida turli shakllarda ishlatadi. Birinchidan, u xalq og‘zaki ijodidagi mif va afsonalarni badiiy asos sifatida oladi. Masalan, “Shox” romanida Shayton obrazi diniy va mifologik manbalardan olingan bo‘lsa-da, yozuvchi uni zamonaviy psixologik ma’noda talqin qiladi. Shayton — insonning ichki zulmati, nafs va yovuzlikning timsoli sifatida gavdalanadi. Bu orqali Bo‘tayev folklor motivini falsafiy umumlashmaga aylantiradi.

Adib xalq tilining jonli unsurlaridan keng foydalanadi. “Dunyoning sarhisobi bor” va “Endi bari boshqacha” hikoyalarida qahramonlar nutqida maqol, matal, xalqona iboralar tabiiylik bilan kirib keladi. Bu unsurlar personajlarning milliy tafakkurini ochish, voqealarning xalq hayoti bilan bog‘liqligini ifodalashga xizmat qiladi. Folklor tili yozuvchi uslubining asosiy estetik quroli sifatida namoyon bo‘ladi.

Shoyim Bo‘tayev asarlarida ramziy obrazlar orqali folklorizmlar badiiy ifoda topadi. “Qo‘rg‘onlangan oy” romanida oy, shamol, bog‘, suv kabi obrazlar xalq e’tiqodida mavjud ramzlar bilan uyg‘unlashgan. Oy — nur va haqiqat, shamol — o‘tkinchilik va hayot sinovlari, bog‘ esa hayotning davomiyligi va insoniy umidning ifodasidir. Bu ramzlar orqali yozuvchi inson hayotining ichki dramatizmini, ma’naviy izlanishlarini yoritadi [9].

Shuningdek, “Haykal” hikoyasida badiiy shartlilik va ramziy tasvir vositasida folklor unsurlari zamonaviy hayot voqeligiga singdirilgan. Haykal obrazida xalq xotirasi, tarixiy o‘tganlik va milliy g‘urur timsoli mujassam. Bu orqali yozuvchi inson va jamiyat o‘rtasidagi ma’naviy aloqalarni, qadriyatlar o‘zgarishini falsafiy yondashuvda aks ettiradi.

Shoyim Bo‘tayev folklor motivlarini faqat dekorativ vosita sifatida emas, balki g‘oyaviy mazmunni ochuvchi asosiy badiiy qatlam sifatida qo‘llaydi. U xalq og‘zaki ijodining timsollarini yangicha badiiy tilda ifoda etib, ularni insoniy ruhiyat, tarixiy xotira va milliy o‘zlik bilan bog‘laydi [10].

Natijada, Bo‘tayev ijodida folklorizm o‘zbek nasrining milliy qiyofasini shakllantiruvchi, xalqning ruhiy merosini badiiy tasvirga ko‘chiruvchi muhim adabiy hodisa sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Shoyim Bo‘tayev ijodini chuqur tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, yozuvchi o‘z asarlarida xalq og‘zaki ijodining turli shakllarini — afsona, rivoyat, maqol, matal, e’tiqod va mifologik ramzlarni ijodiy qayta talqin qilish orqali o‘zbek nasrining badiiy-

estetik qiyofasini boyitgan. Uning badiiy dunyoqarashida folklor unsurlari shunchaki bezak yoki an'ana emas, balki inson ruhiyati, jamiyat hayoti, milliy o'zlik va ma'naviy qadriyatlarni ifodalovchi chuqur ma'no qatlamidir.

Adibning "Shox", "Qo'rg'onlangan oy", "Haykal", "Dunyoning sarhisobi bor", "Endi bari boshqacha" kabi asarlarida folklorizmlar turlicha ko'rinishda namoyon bo'ladi. Masalan, "Shox" romanida mifologik obrazlar orqali insonning ichki yovuzlik, qo'rquv va nafs bilan kurashi ramziy tarzda ochib beriladi. "Qo'rg'onlangan oy"da esa oy, shamol, bog', tuproq kabi tabiat ramzlari xalq e'tiqodidagi ma'nolar bilan uyg'unlashib, hayot va o'lim, nur va zulmat, haqiqat va xatolik o'rtasidagi falsafiy ziddiyatni ifodalaydi. "Haykal" hikoyasida esa badiiy shartlilik vositasida xalq xotirasi, milliy g'urur va tarixiy ongning o'zaro bog'liqligi ko'rsatiladi.

Shoyim Bo'tayev folklor unsurlarini asarlariga kiritish orqali milliy ruhiyatni zamonaviy hayot bilan uyg'unlashtiradi. Uning qahramonlari xalqona tilda so'zlaydi, ularning fikrida xalq maqollari, topishmoqlari, ramziy ifodalar tabiiy ravishda uyg'unlashadi. Shu orqali yozuvchi millatning ruhiy dunyosini, o'zligiga sodiqligini va qadimiy tafakkur ildizlarini saqlab qolgan xalq obrazini yaratadi.

Bo'tayev asarlaridagi folklorizmlar o'z funksional mohiyatiga ko'ra, quyidagi vazifalarni bajaradi:

- *Milliy identifikatsiya vositasi* — o'zbek xalqining tarixiy xotirasi va madaniy merosini saqlab qoladi.
- *Estetik va poetik vosita* — badiiy obrazlar tizimini boyitadi, matnga ohang, ritm va xalqona samimiyat beradi.
- *Falsafiy mazmunni chuqurlashtiruvchi omil* — inson hayoti, taqdir, yaxshilik va yovuzlik, haqiqat va yolg'on o'rtasidagi ziddiyatlarni xalq tasavvuri orqali yoritadi.
- *Til va uslubni jonlantiruvchi manba* — xalq so'z boyligi, iboralar, maqollar, ramzlar asarga milliy ruh bag'ishlaydi.

Demak, Shoyim Bo'tayev folklorizmni zamonaviy nasrning muhim badiiy vositasiga aylantira olgan yozuvchidir. U xalq og'zaki ijodining ruhini chuqur his etgan holda, uni yangi g'oya va badiiy ifodalar orqali qayta yaratadi. Uning ijodi o'zbek nasrida milliy o'zlikni anglash, xalqona tafakkurni zamonaviy dunyoqarash bilan uyg'unlashtirish yo'lida muhim bosqich hisoblanadi.

Shunday qilib, Shoyim Bo'tayev asarlarida folklorizmlar milliy madaniyatning tirik unsuri, o'zbek adabiy tafakkurining davomiyligini ta'minlovchi kuchli estetik va falsafiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar.

1. Axmedova, S. (2024). *The phenomenon of folklore and its influence on Uzbek children's literature*. Paresearch Journal, 1(2), 12–22.
2. Ахметова, Г. (2024). Фольклоризмы в современных казахских, кыргызских и узбекских рассказах. *Philart (KazNU)*, (195), 148–160.

3. Азимов, У. С. (2022). Бир мақол асосида юзага келган оддий фольклоризм. *Таълим ва Илмий Ижодият Журнали*, 3(10), 1097–1104. (BuxDU репозиторий)
4. Ходжабаева, З. П. (2022). Детский фольклор — источник узбекской литературы. *Экономика и социум*, 3(1), 45–53.
5. Хасанова, К., & Сафарова, Д. (2022). Искусство фольклора узбекского народа. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(5), 5–18.
6. Махмудова, М. Ф., & Сайдуллаева, Д. Б. (2021). Фольклоризмы в узбекской литературе: проблемы и направления исследования. *Журнал филологии и культуры*, 7(4), 33–46.
7. Бахрамова, Д. (2024). Сходства и различия традиционного устного народного творчества: узбекский и испанский контексты. *InLibrary — Foreign Linguistics*, 10(2), 77–88.
8. Саитова, Н. (2018). История развития узбекской литературы: фольклор как источник художественной традиции. *CyberLeninka — Литературоведение*, 2018, 1–29.
9. (Конференция). (2020). Место фольклорных традиций в современной узбекской романистике. *Материалы конференции «Современные исследования в гуманитарных науках»*, 37–44.
10. Propp, V. (2010). *Morphology of the Folktale* (5th ed.). Moscow: Akademicheskiy Proyekt. (klassik nazariy manba — folklor motivlarini tahlil qilish uchun nazariy asos)